

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

У статті розглянуто особливості та проблеми фінансового забезпечення аграрних підприємств в Україні. В загальному наведена характеристика основних форм фінансування галузі. Проаналізовано динаміку рівня бюджетного фінансування сільського господарства та тенденції його скорочення. Висвітлено основні передумови для здійснення інвестиційної діяльності та показники, які відображають фактичний рівень інвестування. Наведені пропозиції щодо удосконалення фінансового забезпечення розвитку аграрних підприємств.

Ключові слова: ресурсне забезпечення, фінансові ресурси, інвестиції, джерела фінансування, аграрні підприємства.

Постановка проблеми. Практично у всьому світі діяльність, пов'язана із забезпеченням населення продуктами харчування і продуктами споживання, вийшла за межі власне сільського господарства і утворює нині систему взаємозалежних галузей, в якій взаємодіють сільське господарство, переробна промисловість, складське та холодильне господарство, оптові та роздрібні торгівлі підприємства, аграрна наука та банки.

Система взаємозалежних галузей, де основними є аграрні підприємства, вимагає детального дослідження більш складних проблем та можливих ризиків. Тому доцільно було б розглянути проблеми фінансового забезпечення розвитку аграрних підприємств та шляхи їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема фінансового забезпечення розвитку аграрних підприємств має глобальний характер, оскільки, з одного боку, визначає багато аспектів економічної і соціальної політики країни, з іншого – прямо пов'язана з інтересами її громадян, що виступають у ролі споживачів продукції цих підприємств. Процес формування конкурентоспроможних господарських структур ринкового типу, здатних з максимальною ефективністю використовувати землю та забезпечувати стабільну продовольчу безпеку держави, посідає важливе місце в аграрній політиці всіх промислово розвинених країн. Значення конкурентоспроможності аграрних підприємств в умовах сучасної економіки зростає: набуває більшої необхідності насичення ринку сільськогосподарськими продуктами вітчизняного виробництва, вимагається поліпшення їх якості, розширення асортименту, що в кінцевому рахунку визначає здатність країни реалізовувати свою продукцію як усередині, так і за її межами.

Для здійснення розширеного відтворення аграрні підприємства повинні мати відповідний рівень конкурентоспроможності, який, у свою чергу, забезпечується завдяки раціональному використанню низки чинників. При цьому об'єктивно виникає необхідність їх класифікації, визначення критеріїв і показників їх використання.

Проблеми фінансового забезпечення розвитку діяльності аграрних підприємств розглядали у своїх працях провідні вчені-економісти, зокрема: О. Ю. Агафоненко, М. Я. Азаров, О. А. Антонюк, М. М. Артус, О. І. Барановський, А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, І.

В. Запатріна, А. К. Кінах, О. М. Ковалюк, М. І. Крупка, Т. Б. Лебеда, Ю. О. Лупенко, В. Я. Месель-Веселяк [6], П. Т. Саблук, В. П. Семиноженко, Ю. П. Стецюк [7], М. М. Федорова [6] та інші відомі автори. Проте не всі аспекти проблеми є вивченими повною мірою та висвітлені недостатньо.

Недостатня глибина вивчення важливої на сьогоднішній день проблеми фінансового забезпечення аграрних підприємств та необхідність пошуку дійових шляхів її розв'язання зумовили актуальність теми дослідження.

Метою статті є вивчення проблем фінансового забезпечення розвитку аграрних підприємств та необхідність пошуку дійових шляхів їх розв'язання.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні сільськогосподарську продукцію виробляють: більше 17 тисяч аграрних підприємств, в тому числі 13 тисяч – це потужні господарства. Аграрні підприємства мають 83% сільськогосподарських угідь, 42 – 67% поголів'я головних груп тварин. Вони випускають 41% валової продукції аграрної сфери. У АПК працює близько 36 тис. селянських та фермерських господарств, вони мають менше 3% сільськогосподарських угідь та 0,5% поголів'я тварин. Вони виробляють менше 1% валової продукції аграрної сфери. В Україні приблизно 20 мільйонів особистих господарств населення, садових та присадибних ділянок (в тому числі – більше 6 млн домашніх господарств на селі). Населення має 15% сільгоспугідь, 33 – 58% поголів'я худоби. Ними виробляється 58% валової продукції сільського господарства [6, с. 23].

Аграрний сектор посідає важливе місце в економіці України, тут виробляється 11–15 % валової продукції, 12–16 % доданої вартості, однак на галузі сектору припадає лише 3,7–5,0 % усіх інвестицій в економіку країни. Аграрний сектор України разом з рештою складових АПК виробляє близько 30% ВВП, забезпечує зайнятість приблизно третьої частини економічно активного населення, виробляє 95 % продукції масового споживання, утримує сільські населені пункти з 15 млн жителів.

Треба зазначити, що така результативність діяльності сільськогосподарських підприємств в Україні передусім залежить від ефективного використання землі, вартісним вимірником якого є показник валової продукції сільського господарства у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь. Так, якщо у 2010 р. його значення в середньому по Україні становило 523,7 тис грн, то у 2011 р. – вже 629,4 тис грн. Тобто ефективність використання земельних ресурсів за рік

© Кошарська Наталія Михайлівна, аспірант кафедри менеджменту ЗЕД, Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького, м. Львів, e-mail: nikita387@mail.ru

підвищилась на 20,2%. При цьому найбільше у Харківській (на 48,5 %), Сумській (на 37,3 %), Полтавській (на 36,7 %), Чернігівській (на 30,6 %), Тернопільській (на 25,1 %), Херсонській (на 22,1 %), Луганській (на 21,6 %), Кіровоградській (на 23,5 %), Донецькій (на 19,8 %), Вінницькій (на 19,7 %), Київській (на 19 %) областях (рис. 1). В 2012 році показник ефективності використання землі в аграрних підприємствах дещо знизився.

Нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції потребує відповідного рівня матеріально-технічної бази галузі, яка дещо розширюється у фермерських господарствах та, на жаль, істотно занепадає на аграрних підприємствах.

Аналізуючи динаміку наявності основних видів сільськогосподарської техніки в Україні (табл. 1), можна стверджувати про значне її зменшення на аграрних підприємствах.

Рис. 1. Валова продукція сільського господарства у розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь за регіонами, тис. грн. [1]

*Побудовано за джерелом [1].

Таблиця 1

Динаміка наявності основних видів сільськогосподарської техніки у 2000–2012 рр., на кінець року, шт.*

	Сільськогосподарські підприємства					Фермерські господарства				
	2000	2012	Середній абсолютний приріст	Середній темп зміни, %	Середній темп зменшення, %	2000	2012	Середній абсолютний приріст	Середній темп зміни, %	Середній темп приросту (зменшення), %
Трактори всіх марок, включаючи трактори, на яких змонтовані машини:	318927	147131	-15618	96,54	-3,46	22118	31981	896,64	101,69	1,69
зокрема трактори, без тракторів, на яких змонтовані машини	281650	134554	-13372	96,70	-3,30	21690	30814	829,45	101,61	1,61
трактори, на яких змонтовані машини	37277	12577	-2245	95,18	-4,82	428	1167	67,18	104,66	4,66
тракторні причепи	207766	66561	-12837	94,96	-5,04	6422	10888	406,00	102,43	2,43
Тракторні причепи	131972	71265	-5519	97,24	-2,76	9982	16984	636,55	102,45	2,45
Сівалки всіх видів	7116	2173	-449	94,75	-5,25	362	762	36,36	103,44	3,44
Картоплесаджалки	12991	4289	-791	95,09	-4,91	101	418	28,82	106,67	6,67
Дошувальні машини та установки (без поливних)	18878	11060	-78	97,60	-2,40	799	2387	144,36	105,10	5,10
Сінокосарки тракторні	34768	14941	-198	96,23	-3,77	975	3068	190,27	105,35	5,35
Жатки валкові										
Комбайни:	65240	32062	-3016	96,82	-3,18	4585	8492	355,18	102,84	2,84
зернозбиральні	7874	2295	-507	94,55	-5,45	165	331	15,09	103,22	3,22
кукурудзозбиральні	24939	7137	-1618	94,47	-5,53	422	560	12,55	101,29	1,29
кормозбиральні	1685	358	-121	93,20	-6,80	44	25	-1,73	97,46	-2,54
льонозбиральні	3574	1660	-174	96,57	-3,43	126	469	31,18	106,16	6,16
картоплезбиральні	12982	3848	-830	94,62	-5,38	617	728	10,09	100,75	0,75
Бурякозбиральні ма-шини	33498	10838	-2060	95,00	-5,00	410	682	24,73	102,34	2,34
Доїльні установки та агрегати										
Роздавачі кормів:	15755	4280	-1043	94,25	-5,75	115	158	3,91	101,45	1,45
для великої рогатої худоби	2960	2191	-70	98,64	-1,36	18	109	8,27	108,53	8,53
для свиней	84717	21967	-5705	94,05	-5,95	852	1057	18,64	100,98	0,98
Транспортери для прибирання гною										

*Побудовано та розраховано за джерелом [6, с.25]

Найбільше за останнє десятиліття зменшилось одиниць такої техніки, як: трактори, на яких змонтовані машини (в середньому на 4,82 % за рік), тракторні причепа (в середньому на 5,04 % за рік), картопледжалки (в середньому на 5,25 % за рік), дощувальні машини (в середньому на 4,91 % за рік), кукурудзо-збиральні комбайни (в середньому на 5,45 % за рік), кормозбиральні комбайни (в середньому на 5,53 % за рік), льонозбиральні комбайни (в середньому на 6,8 % за рік), бурякозбиральні машини (в середньому на 5,38 % за рік), доільні установки (в середньому на 5 % за рік), роздавачі кормів для великої рогатої худоби (в середньому на

5,75 % за рік), транспортери для прибирання гною (в середньому на 5,95 % за рік).

На протипагу негативним тенденціям на сільськогосподарських підприємствах, спостерігається нарощення потужностей матеріально-технічної бази фермерських господарств. Зокрема збільшилась кількість одиниць тракторів, на яких змонтовані машини, в середньому на 4,66 % за рік, дощувальних машин – на 6,67 % за рік, сінокосарок тракторних – на 5,1 % за рік, жаток валкових – на 5,25 % за рік, картопледзбиральних комбайнів – на 6,16 % за рік, роздавачів кормів для свиней – на 8,53 % за рік (табл. 2).

Таблиця 2

Інвестиції в основний капітал сільського господарства, мисливства та пов'язаних з ними послуг в Україні*

Показник	2001	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Інвестиції в основний капітал у фактичних цінах, млн грн	1552	9338	16682	9295	12106	17981	19089,7
Індекси інвестицій в основний капітал, % до попереднього року	157,9	118,2	143,2	49,9	116,4	132,0	106,2
Частка у загальному обсязі інвестицій в основний капітал економіки країни, % до підсумку	4,8	5,0	7,1	6,1	7,1	7,6	6,5
Прямі іноземні інвестиції, на початок року, млн доларів США	70,8	399,8	552,9	809,1	786,7	836,1	692,0

*Сформовано за даними Державної служби статистики України [4].

Вирішення проблем аграрної сфери та розвиток сільського господарства, зокрема й аграрного виробництва, нерозривно пов'язані із нарощуванням обсягів інвестиційних ресурсів, сформованих як з вітчизняного, так і з іноземного капіталу. Дані табл. 2 показують, що загалом в Україні за період з 2001 до 2012 рр. обсяг інвестицій в основний капітал сільського господарства, мисливства та пов'язаних з ними послуг, а також обсяг іноземних інвестицій у цю сферу господарювання зросли більше ніж у 12 разів. Водночас їх частка у загальному обсязі інвестицій в основний капітал економіки країни збільшилась із 4,8 % до 7,6 % (або у 1,5 раза). Проте в 2012 році частка у загальному обсязі інвестицій в основний капітал економіки країни зменшилась.

Зазначимо, що у докризовий період інвестиційна діяльність у сільському господарстві активізувалась: спостерігалось щорічне зростання обсягу інвестицій в основний капітал до 2009 р. Проте фінансова криза 2008 р. спричинила зменшення вкладень у галузь практично на всій території країни, крім Закарпатської області (2008 р. – 55633 тис. грн., 2009 р. – 62185 тис.

грн. [4, с. 48]). Завдяки вжитим заходам у аграрному секторі України вдалося пом'якшити негативний вплив кризових явищ і в 2010 р. відновився приріст обсягів інвестицій в основний капітал сільського господарства. Ця сама тенденція продовжувалась і у 2011 р. Загалом з 2007 р. до 2011 р. найбільший щорічний приріст інвестицій в основний капітал сільського господарства був у Кіровоградській області – 6,18 %, Вінницькій області – 5,87 %, Львівській області – 5,82 %, Запорізькій області – 4,29 %, Одеській області – 4,07 %, Хмельницькій області – 4,01 %. Попри це, у Луганській області та м. Севастополь аграрне виробництво залишилось однією із найменш інвестиційно привабливих сфер економіки (табл. 3).

Зазначимо, що помітні зміни у структурі інвестицій в основний капітал економіки країни (рис. 2). Зокрема, в 2012 р. у шести регіонах більш як п'ята частина інвестиційних ресурсів була спрямована на розвиток сільського господарства: Вінницька область – 30,4 %, Кіровоградська область – 28,9 %, Черкаська область – 25,6 %, Чернігівська область – 23,2 %, Херсонська область – 23,1 %, Тернопільська область – 20,9 %.

Таблиця 3

Інвестиції в основний капітал сільського господарства, мисливства та пов'язаних з ними послуг за областями, тис. грн*

	2007	2011	2012	Абсолютний приріст 2012 до 2007 рр.	Темп зміни 2012 р. до 2011 р., %	Середній темп приросту (зменшення), %
Україна	9337923	17980912	19089695	1108783	106,2	+6,2
Автономна Республіка Крим	462556	467239	503658	36419	107,8	+7,8
Вінницька	554642	1946601	1437907	-508694	73,9	-26,1
Волинська	191652	209044	228254	19210	109,2	+9,2
Дніпропетровська	647506	1426793	1226349	-200444	85,9	-14,1
Донецька	424667	950893	596328	-354565	62,7	-37,3
Житомирська	128815	274704	452675	177971	164,8	+64,8
Закарпатська	38582	54653	43680	-10973	79,9	-20,1

Запорізька	286896	723617	584952	-138665	80,8	-19,2
Івано-Франківська	157776	260349	331080	70731	127,2	+27,2
Київська	973946	1170304	1441040	270736	123,1	+23,1
Кіровоградська	406480	1521280	1284700	-236580	84,4	-15,6
Луганська	382620	326845	480259	153414	146,9	+46,9
Львівська	210975	643926	354843	-289083	55,1	-44,9
Миколаївська	258124	734018	486080	-247938	66,2	-33,8
Одеська	392876	945867	569775	-376092	60,2	-39,8
Полтавська	510937	1038554	1574464	535910	151,6	+51,6
Рівненська	144533	205866	188334	-17532	91,5	-8,5
Сумська	224849	449001	556980	107979	124,0	+24,0
Тернопільська	285763	549000	715612	166612	130,3	+30,3
Харківська	656886	732971	968794	235823	132,2	+32,2
Херсонська	364809	753526	666707	-86819	88,5	11,5
Хмельницька	341360	810240	1153174	342934	142,3	+42,3
Черкаська	874326	880101	1034940	154839	117,6	+17,6
Чернівецька	80601	164002	177909	13907	108,5	+8,5
Чернігівська	276818	647465	918745	271280	141,9	+41,9
Київ	38933	74237	1094217	1019980	1474,0	1374,0
Севастополь	19995	19816	18239	-1577	92,0	-8,0

*Сформовано та розраховано за джерелом [4]

Неналежний рівень інвестиційного забезпечення сільського господарства спостерігався у Закарпатській області – 1,7 %, у Донецькій області – 3,8 %,

в АР Крим – 2,7 %, у Луганській області – 4,7 % та Львівській області – 4,9 % від загального обсягу інвестицій в основний капітал економіки регіону.

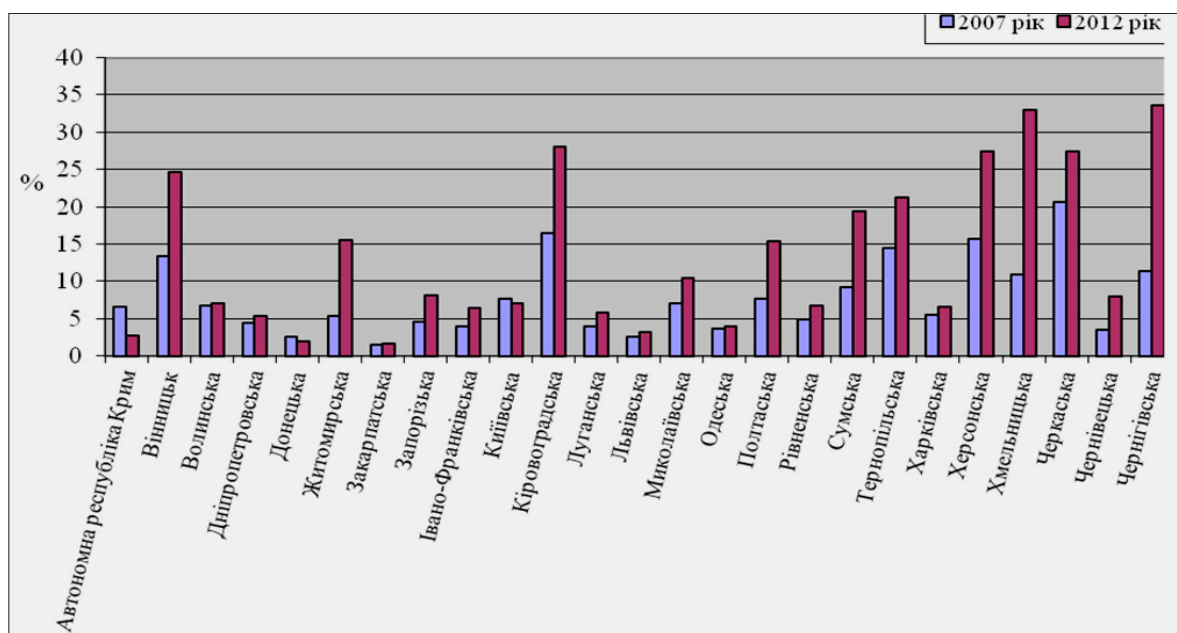

Рис. 2. Частка інвестицій в основний капітал сільського господарства, мисливства та пов'язаних з ними послуг у загальному обсязі інвестицій в економіку країни*

*Побудовано за джерелом [4]

Цілком очевидно, що подальший розвиток сільського господарства в Україні та аграрного виробництва, зокрема, потребує значних обсягів щорічних капіталовкладень. Сьогодні більша їх частина здійснюється за рахунок коштів аграрних підприємств, що не дає змоги повною мірою забезпечити ефективність проведення аграрних реформ та активізацію розвитку сільського господарства. Тому нарощувати обсяги інвестиційних ресурсів у

аграрну сферу необхідно за рахунок інших джерел фінансування.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Протягом останнього десятиріччя спостерігалось зменшення основних видів сільськогосподарської техніки на сільськогосподарських підприємствах України, але за цей самий період нарощено потужності матеріально-технічної бази фермерських господарств. Ці процеси відбувалися на тлі загального зростання за

період з 2001 до 2011 рр. обсягів іноземних інвестицій в основний капітал сільського господарства, мисливства та пов'язаних з ними послуг більше ніж у 12 разів. Водночас їх частка у загальному обсязі інвестицій в основний капітал економіки країни збільшилась із 4,8 % до 7,6 % (або у 1,5 раза). Проте в 2012 році ця частка у загальному обсязі інвестицій в основний капітал економіки країни вже зменшилася. При цьому встановлено, що подальший розвиток аграрних підприємств в Україні потребує значних обсягів щорічних капіталовкладень.

Головними перспективними напрямками щодо фінансового забезпечення розвитку аграрних підприємств

є комплекс заходів з боку держави та банківської системи, спрямованих на розвиток дійового інтеграційного механізму взаємодії з аграрним сектором економіки; збільшення обсягів фінансової підтримки підприємств АПК через застосування всіх можливих джерел для залучення капіталу, в тому числі і залучення іноземного капіталу. Ефективність державної фінансової підтримки аграрним підприємствам може бути досягнута, якщо бюджетні кошти виділятимуться прозоро за прогнозованими, наперед інформованими напрямками на постійній довготерміновій основі та у точно передбачених обсягах.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Валова продукція сільського господарства України за 2012 рік (у постійних цінах 2010 р.): статистичний збірник / за ред. О.М.Прокопенко. – К.: Державна служба статистики України. – 2013. – 25 с.
2. Голиков Н. Ф. Инфраструктурно-территориальный комплекс: теория, методы, практика / Н.Ф.Голиков, Б.Я.Двоскин – Алма-Ата: Галым, 1990. – 224 с.
3. Гудзь Е. Е. Особенности становления и тенденции развития интеграционных процессов в АПК Украины: финансовый аспект / Е.Е. Гудзь // Интеграция и дезинтеграция в агропромышленном комплексе экономики: традиционный и инновационный подходы. – М.: ООО"НИПКЦ Восход-А", 2009. – 925 с. – С. 438–445.
4. Капітальні інвестиції в Україні за 2012 рік: статистичний збірник / відп. за вип. М. М. Собко.– К.: Державна служба статистики України. – 2013. – 38 с.
5. Результати і проблеми реформування сільського господарства України /Ю. О. Лупенко, П. Т. Саблук, В. Я. Месель-Веселяк, М. М.Федоров // Економіка АПК. – 2014. – № 7. – С. 26.
6. Сільське господарство України: Валова продукція сільського господарства України //Статистичний збірник.– К.: Держкомстат України. – 2013.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
7. Стецюк Ю.П. Передумови розвитку банківського інвестиційного кредитування аграрних проектів / Ю.П. Стецюк // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія "Фінанси і кредит", 2010. – № 2.– [Електронний ресурс]. – Режимдоступу:http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/Vsnau/2010_2/56Stesuk_Yu.pdf.

Одержано 25.03.2015 р.